

Gruczyński, Stanisław J.

"Historia Biblioteki Jagiellońskiej", T. 1:
"1364-1776", Jerzy Zathej, Anna
Lewicka-Kamińska, Leszek
Hajdukiewicz, Ignacy Zarębski, Kraków
1966 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/3, 679-682

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Historia Biblioteki Jagiellońskiej. T. 1: 1364—1775. Oprac. Jerzy Zathey, Anna Lewicka-Kamińska, Leszek Hajdukiewicz. Red. Ignacy Zarębski. Państwowe Wydawnictwo Naukowe — Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1966, ss. XIII + nłb. 1 + 511 + nłb. 3, ilustr., portr., tab.

Inspirację tego przedsięwzięcia zawdzięczać należy niedawnemu jubileuszowi sześćsetlecia krakowskiej *Almae Matris*. Opublikowany już tom pierwszy nowej syntezy dziejów Biblioteki Jagiellońskiej zamyka w sobie najciekawszy chyba — bo w treść historyczną najbogatszy — staropolski okres życia książki. Prace nad drugim tomem, który doprowadzić ma dzieje instytucji do roku jubileuszowego, nie zostały jeszcze ukończone.

W dotychczasowej historiografii Biblioteki Jagiellońskiej pozycję trwały zajmują dwa ujęcia całościowe, dziś mocno przestarzałe: Jerzego Samuela Bandtkiego *Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie* (Kraków 1821) i Wandy Konczyńskiej *Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej* (Kraków 1923), a spośród prac obejmujących krótsze odcinki czasu na uwagę zasługuje przede wszystkim Henryka Barycza *Z dziejów księżnic uniwersyteckich* (księga piąta *Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935). W tej sytuacji celowość nowego monograficznego opracowania dziejów Biblioteki nie potrzebuje dodatkowych uzasadnień.

Pierwszy tom *Historii Biblioteki Jagiellońskiej* jest dziełem trzysobowego zespołu autorskiego: powstanie i rozwój Biblioteki w okresie najdawniejszym (1364—1492) opracował Jerzy Zathey, jej dzieje w „złotym wieku” i w dobie regresu kulturalnego pierwszej połowy XVII w. (1492—1655) przedstawiła Anna Lewicka-Kamińska, a smutne czasy kryzysu umysłowego i oczekiwania na wielką reformę (1655—1775) ujął w sposób nowatorski Leszek Hajdukiewicz.

Problezem wartości każdej naukowej syntezy historycznej jest (I) stopień wykorzystania możliwie kompletnej bazy źródłowej badanego zakresu (II) przy zachowaniu właściwej postawy heurystycznej wobec dostępnych przekazów oraz (III) skomponowanie osiągniętych tą drogą wyników badawczych w jednolitą, przejrzystą i konsekwentną całość. Troska o kompozycję wydaje się postulatem szczególnie ważnym w odniesieniu do opracowań zbiorowych, które z założenia stanowią konglomerat szeregu odrębnych ujęć odcinkowych. Omawiany tom *Historii Biblioteki Jagiellońskiej* żadnego z wymienionych powyżej warunków nie spełnia w stopniu zadowalającym.

Jerzy Zathey w poszukiwaniu faktów źródłowych mader rzadko wychodzi poza granice zasobu rękopiśmiennego Biblioteki Jagiellońskiej, a jeżeli już — to co najwyżej w stronę źródeł ogłoszonych drukiem, bądź rozpracowanych wcześniej przez innych badaczy, przy czym w tym ostatnim wypadku za każdym niemal razem w sposób wielce charakterystyczny i chyba przesadny manifestuje swój autorytatywny krytycyzm, lub przynajmniej sceptycyzm, wobec wiarygodności ustaleń poprzedników. Szerszą nieco podstawą źródłową, dzięki włączeniu w pole obserwacji także materiałów¹ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, dysponują pozostali autorzy *Historii*: Anna Lewicka-Kamińska i Leszek Hajdukiewicz. Natomiast jest rzeczą zupełnie niezrozumiałą, dlaczego przy opracowywaniu tak pomnikowo zakrojonej monografii dziejów najstarszej naszej księżnicy uniwersyteckiej nie pokuszono się o spenetrowanie innych zasobów bibliotecznych, zwłaszcza archiwalnych — przede wszystkim w samym Krakowie, a w pewnej mierze również poza jego rogatkami. Ucierpiał na tym ograniczeniu obraz społecznego bytu Biblioteki, jej wielokierunkowych powiązań z życiem naukowym w kraju i za granicą.

Sprawą niezmiernie istotną dla syntezy historycznej jest nie tylko należyta krytyka i interpretacja nagromadzonych źródeł, ale także racjonalna selekcja fak-

tów szczegółowych, dokonywana z perspektywy ich znaczenia dla całokształtu przedstawianych zjawisk i procesów dziejowych. W wyraźnej kolizji z tą kardynalną zasadą stoi zwłaszcza pierwsza część *Historii*, opracowana przez Jerzego Zatheya. Przy całym szacunku dla rękopisoznawczej erudycji autora, nie sposób zgodzić się z zaprezentowaną przezeń koncepcją ujmowania najstarszych dziejów Biblioteki Jagiellońskiej: opowiedziany własnymi słowami inwentarz zasobów bibliotecznych, choćby nie wiadomo jak był dokładny i naszpikowany detalami, sygnaturami itp., nie może zastąpić „spojrzenia z dystansu”, usystematyzowanego, ale i strukturalnie spójnego, jakiego wolno było oczekiwać od opracowania — w zamierzeniu — syntetycznego. Pod tym względem najlepiej wywiązał się ze swego zadania Leszek Hajdukiewicz, którego partia zdecydowanie wyróżnia się swartością i — co nie mniej ważne — daje się czytać.

Kompozycyjnie każda część pierwszego tomu *Historii Biblioteki Jagiellońskiej* reprezentuje inną metodę — od złej przez dobrą do bardzo dobrej. Jerzy Zathey, jak to już było powiedziane, referuje kolejno to, co mogły przekazać mu tytuły rękopisów, ich proveniencje i biografie właścicieli; Anna Lewicka-Kamińska uporczywie trzyma się tradycyjnego schematu przedstawiania historii biblioteki: pomieszczenia — książki — bibliotekarze — użytkownicy; Leszek Hajdukiewicz stara się, z powodzeniem, ująć wszystkie te czynniki równocześnie w ich wzajemnych uwarunkowaniach i „w powiązaniu z rozwojem i przeobrażeniami atmosfery naukowej i życiem uczelni” (s. 277).

Przejdźmy do spraw szczegółowych. Porównując niektóre dociekania i ustalenia Jerzego Zatheya z ogłoszonymi w tym samym czasie konstatacjami Waławy Szelińskiej (*Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wrocław 1966¹), trudno ukryć zdumienie i niepokój z powodu dość istotnych różnic, jakie między nimi zachodzą. I tak np. Szelińska (s. 24) doliczyła się w Bibliotece Jagiellońskiej 19 kodeksów rękopiśmiennych z darowizny Jana Isnera, Zathey natomiast (s. 51) mówi o 22 rękopisach ze zbioru tego uczonego². Po Janie z Kluczborka zachowały się w Krakowie według Szelińskiej 2 rękopisy (s. 36), zaś według Zatheya (s. 68) tylko 1; tym dyskusyjnym jest kodeks BJ 1339, w którym — zdaniem Szelińskiej — Jan z Kluczborka dopisał tylko końcowy registr, a który dla Zatheya (za Fijałkiem) w całości pisany był ręką tego profesora i ofiarowany przezeń Janowi Szczeknie³. Komu wierzyć?

Ograniczenie pola badawczego prawie wyłącznie do źródeł zachowanych w Bibliotece Jagiellońskiej sprawiło, że Anna Lewicka-Kamińska, pisząc o księgozbiorze Antoniego Schneebergera starszego (s. 196), nie mogła nawet w przybliżeniu określić jego zasobności. Tymczasem w Archiwum Państwowym m. Krakowa znajduje się inwentarz biblioteki Schneebergera (rkps 200), sporządzony 10 IV 1581 i wykazujący 522 dzieła; z tej liczby ok. 230 stanowiły dzieła medyczne, wśród których były m.in. 2 egzemplarze rozprawy Józefa Struśka *Sphymicae artis libri V* (zapewne obydwa wydania: bazylejskie z 1555 r. i weneckie z 1573 r.)⁴.

¹ Por. obszerną recenzję tej książki, napisaną przez I. Zarębskiego, w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”, nr 2/1967, ss. 391—401.

² Trzeba tu przypomnieć, że jeszcze parę lat temu Zathey wymieniał 21 rękopisów z biblioteki Isnera (*Polski słownik biograficzny*, t. 10, s. 435), podobnie jak wcześniej Fijałek (*Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV wieku*. Kraków 1898, s. 60) oraz Hornowska i Zdzitowiecka-Jasieńska (*Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej*. Warszawa 1947, ss. 102—104).

³ Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, oprócz wymienionych przez Zatheya w przypisie 118a trzech kodeksów, posiada jeszcze po Janie z Kluczborka kilka innych rękopisów: I Q 309, I Q 314, I F 612, I F 667, IV Q 51 i IV Q 64.

⁴ Dzieło Struśka miał w swoim doborowym księgozbiorze medycznym również zmarły w 1569 r. chirurg krakowski Dominik Drozdowski (por. Archiwum Państwowe m. Krakowa, rkps 182, s. 981), którego autorka nie wymieniła w przypisie 198.

Warto również nadmienić, że książki Schneebergera posiada obecnie nie tylko Biblioteka Jagiellońska, lecz także Ossolineum, Główna Biblioteka Lekarska oraz krakowskie biblioteki klasztorne kamedułów i karmelitów trzewiczkowych⁵.

Zainteresowania naukowe i czytelnicze Hilarego z Wiślicy autorka charakteryzuje na podstawie kilku dzieł astronomicznych, które w latach 1548—1551 wypożyczył on z biblioteki Kolegium Mniejszego (ss. 244, 266); dodajmy tu, że zachowany w Archiwum Państwowym m. Krakowa inwentarz księgozbioru tego profesora astronomii i lekarza (rkps 153) wymienia 217 dzieł, reprezentujących medycynę (96 tytułów), nauki ścisłe (37), starożytną i renesansową literaturę piękną (35), filologię (17) i inne dziedziny piśmiennictwa.

Niepełne i niedokładne są informacje Anny Lewickiej-Kamińskiej także na temat księgozbioru Melchiora Krupki (ss. 170—171). Znamy dziś ok. 120 dzieł z tej niezwykle interesującej kolekcji o wyraźnie reformacyjnym obliczu; w Bibliotece Jagiellońskiej znajduje się tylko 27 dzieł w 18 woluminach, m.in. Kopernika *De revolutionibus orbium coelestium*, ale w wydaniu norymberskim z 1543 r., a nie w późniejszym bazylejskim, jak zanotowała autorka⁶.

Ze zbioru Zygmunta Augusta do Biblioteki Jagiellońskiej oprócz książek prawnych (s. 262) wpłynęły również dzieła medyczne, teologiczne, historyczne — i to nie wyłącznie z daru Anny Jagiellonki⁷. Szkoda, że zachowanemu fragmentowi tego zabytkowego księgozbioru nie poświęciła autorka większej uwagi; dałoby to okazję do wydobycia na światło dzienne tych egzemplarzy z biblioteki królewskiej, które w dotychczasowej literaturze przedmiotu nie zostały uwzględnione⁸.

Prawdziwej satysfakcji wytrwałemu czytelnikowi dostarczy lektura ostatniej części staropolskiego tomu *Historii Biblioteki Jagiellońskiej*. Autorowi tej części, Leszkowi Hajdukiewiczowi, należą się wyrazy uznania nie tylko za gładki styl, dobrą kompozycję i umiejętne wyważanie faktów, ale przede wszystkim za spory wysiłek, jakiego niewątpliwie wymagało od badacza nowe, wolne od bagażu stereotypowych uprzedzeń i uproszczeń spojrzenie na nie najświetniejszy wprawdzie, ale też i najmniej znany, bo nigdy wcześniej dogłębnie nie zbadany, okres w życiu przesławnej księżniczki akademickiej.

Osobny rozdział tej recenzji należałoby poświęcić stronie edytorskiej dzieła. Pomieszczone przy końcu *errata* (1 karta) wykazują tylko znikomą część błędów drukarskich; uwadze redaktorów i korektorów uszły m.in. takie kwiatki, jak „własnoręcznie pisane rękopisy” (s. 33), nazywanie akrostychu raz kryptogramem (s. 109), a raz kryptonimem (s. 115) i szereg podobnych.

Nieporozumieniem zasadniczym jest też chyba wyprowadzanie genezy nazw „Uniwersytet Jagielloński” i „Biblioteka Jagiellońska” w sposób, w jaki uczynił to Jerzy Księg: „Znamienne to, że nazwa Jagiellońska *Jagelloniana*, używana pierwot-

⁵ Por.: *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVI*. Oprac. M. Bohonos. Wrocław 1965, poz. 1599, 1625, 2214b, 2349a; S. Sokół, *Ekstlibrisy publicznych księgozbiorów lekarskich w Polsce*. „Biuletyn Głównej Biblioteki Lekarskiej”, nr 1/1959, s. 2; E. Chwałewik, *Ekstlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku*. Wrocław 1955, s. 48.

⁶ Piszący te słowa wkrótce ukończy pracę nad monografią księgozbioru Krupki.

⁷ Por.: W. Konczyńska, *Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej*. Kraków 1923, s. 71.

⁸ K. Hartleb w pracy *Biblioteka Zygmunta Augusta* (Kraków 1928, ss. 145, 148, 151, 156, 159, 166, 172, 173, 177) wymienił tylko 9 pozycji ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej. Liczbę tę uzupełnić należy 4 dalszymi dziełami: Cim.O.430 (Frycz Modrzewski, *De Republica emendanda*. Cracoviae 1551); Cim.O.1203 (Gomez, *Commentaria in nonnullos libri sexti decretalicius titulos*. Lugduni 1548); Cim.F.8320 (Ziegler, *In C. Plinii de naturali historia lib. 2 commentaria*. Coloniae 1550); oraz Cim.F.8322 (*Lustgarten der Gesundheit*. Frankfurt 1546).

nie dla Bursy Isnera przy ul. Wiślniej, przeszła w XIX w. na cały Uniwersytet Jagielloński, a ze skumulowanych od czasu Isnera księgozbiorów profesorskich powstała z czasem biblioteka o nazwie Biblioteka Jagiellońska" (s. 34).

Stanisław J. Gruczyński

Jerome R. Ravetz, *Astronomy and Cosmology in the Achievement of Nicolaus Copernicus*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, ss. 95.

Jerome R. Ravetz, *Astronomia i kosmologia w dziele Kopernika*. Przełożył z angielskiego Jerzy Dobrzycki. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, ss. 92*.

Jako cel zasadniczy swej pracy autor postawił znalezienie myśli przewodniej, która prowadziła Mikołaja Kopernika do utworzenia systemu heliocentrycznego budowy świata. Jest to problem bardzo trudny, bo dla pełnego wyjaśnienia należałoby znać dobrze psychologię twórcy, mieć rozeznanie co do jego przemyśleń i zdawać sobie dobrze sprawę z filozofii i matematyki problemu. Autor stroną psychologiczną — w szczególności zagadnieniem pierwszego impulsu, który myśl Kopernika zwrócił ku problemowi szukania teorii budowy świata, odmiennej od uświęconej tradycją — nie zajmuje się zupełnie, stara się natomiast sformułować założenia filozoficzne, a częściowo geometryczne, które mogły stanowić podstawę pracy Kopernika. Za podstawowy dla powstania teorii kopernikańskiej autor uważa problem ruchów długookresowych, przypisując ważną rolę w rozważaniach Kopernika trzeciemu ruchowi Ziemi i tzw. trepidacji.

Praca dzieli się na 8 rozdziałów i ma charakter opisowy, z nielicznymi prostymi rozważaniami geometrycznymi. W pierwszym rozdziale autor omawia uproszczony schemat sfer Ptolemeuszowego systemu budowy świata, zwracając uwagę, że konsekwentny wykład sfer wprowadził do astronomii europejskiej Peurbach (*notabene* dzieło Peurbacha w pracy Ravetza nosi tytuł *Nova theoria planetarum*, podczas gdy znane jest ono raczej pod nazwą *Theoriae novae planetarum*). Ravetz zaznacza słusznie, że należy rozróżniać układ związany ze sferą gwiazd stałych od układu związanego z punktami kardynalnymi na ekliptyce. Wskazuje on, że zagadnienie wzrostu długości ekliptycznej gwiazd, mierzonej od punktu równonocy wiosennej, bywało na ogół odnośzone do tzw. „ruchu ósmej sfery”. Jakkolwiek wzrost długości gwiazd daje się jednakowo dobrze wytłumaczyć zarówno ruchem ósmej sfery, jak i zmianą położenia równika niebieskiego, występowały tu jednak subtelne różnice między obu ujęciami, które, zdaniem autora, miały istotny wpływ na bieg rozumowania Kopernika. Chodziło o to, że całość świata wyobrażano sobie jako ruch sprzężonych z sobą sfer, przy czym najdalsza była sfera dziesiąta, tzw. *primum mobile*, wokół jej biegunów ekliptycznych miała obracać się sfera dziewiąta, a na jej ruch nakładały się oscylacje sfery ósmej. I te rzekome oscylacje, często wynikające z błędów obserwacji, stanowiły przedmiot dociekań astronomów średniowiecza; w szczególności powodowały one trudności w ustalaniu długości roku kalendarzowego.

W recenzowanej pracy problem ten został przedstawiony wyczerpująco. Naj-

* Oryginał w języku angielskim i przekład na polski ukazały się równocześnie jako t. 30 *Monografii z dziejów nauki i techniki* (publikacji Zakładu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk), obejmujący tym samym kolejnym numerem w serii tę samą pracę, ale wydaną jako dwie pozycje bibliograficzne w różnych językach i różnych nakładach. Numery cytowanych w recenzji stron odnoszą się do wydania w języku polskim.